

Poř. č. 4/2001

Výkladové stanovisko k ustanovení kolizního opatrovníka nezletilému dítěti v případech trestního stíhání jednoho z rodičů pro trestný čin zanedbání povinné výživy podle § 213 trestního zákona

I. Při postihu pachatele za trestný čin zanedbání povinné výživy podle § 213 trestního zákona přísluší poškozenému dítěti, popřípadě jeho zákonnému zástupci, práva poškozeného jen podle § 43 odst. 1 trestního řádu a nikoliv též podle § 43 odst. 2 trestního řádu, neboť dlužné výživné nelze považovat za majetkovou škodu způsobenou uvedeným trestným činem.

II. Při trestním stíhání jednoho z rodičů pro trestný čin zanedbání povinné výživy podle § 213 trestního zákona není zpravidla vyloučeno, aby druhý z rodičů nezletilého dítěte vykonával práva poškozeného podle § 43 odst. 1 trestního řádu jako zákonný zástupce tohoto dítěte. Pouze v případě zjištění konkrétních skutečností, které nasvědčují tomu, že došlo ke střetu zájmů mezi rodiči a poškozeným dítětem nebo tento střet hrozí, je nezbytné zabezpečit, aby nezletilému dítěti byl ustanoven kolizní opatrovník ve smyslu § 37 odst. 2 zákona o rodině; pokud jsou dány podmínky uvedené v § 45 odst. 2 trestního řádu, postupuje státní zástupce dle citovaného ustanovení.

Okresní státní zastupitelství ve Vyškově předložilo Nejvyššímu státnímu zastupitelství podnět k vydání výkladového stanoviska k otázce, zda při trestním stíhání jednoho z rodičů nezletilého dítěte pro trestný čin zanedbání povinné výživy podle § 213 tr. zák. může práva poškozeného podle § 43 odst. 1 tr. ř. vykonávat jako zákonný zástupce dítěte druhý z rodičů či je nezbytné ve všech případech nezletilému dítěti ustanovit kolizního opatrovníka.

Nejvyšší státní zastupitelství uvádí k naznačenému problému následující:

I. Právní teorií i judikaturou bylo jednoznačně vyřešeno, že při trestním postihu pachatele za trestný čin zanedbání povinné výživy podle § 213 tr. zák. nelze dlužné výživné považovat za majetkovou škodu způsobenou tímto trestným činem.

Dluh pachatele trestného činu podle § 213 tr. zák., spočívající v nezaplaceném výživném, není dluhem ze škody způsobené trestným činem (následkem trestného jednání - § 43 odst. 1 tr. ř.), nýbrž dluhem z nesplnění zákonné povinnosti, jejíž porušení je samo trestným jednáním, nikoli - jako u škody - následkem trestného jednání.

Na skutečnost, že částky dlužného výživného není možno považovat za škodu způsobenou trestným činem zanedbání povinné výživy podle § 213 tr. zák., bylo upozorněno již ve stanovisku Nejvyššího soudu ČSR sp. zn. Pls 3/1967 (rozh. č. III/1967 Sb. rozh. tr.) a shodný závěr vyplývá např. i z uveřejněného rozhodnutí Krajského soudu v Českých Budějovicích sp.zn. 3 To 108/96 (rozh. č. 37/1997 Sb. rozh. tr.).

Ze závěru, že dlužné výživné není majetkovou škodou způsobenou trestným činem podle § 213 tr. zák., je nutno dovodit i to, že náhradu dlužného výživného nelze uložit ani jako podmínku podle § 59 odst. 2 věta za středníkem tr. zák. ve formě povinnosti obviněného, aby podle svých sil nahradil škodu, kterou trestným činem způsobil. Rovněž tak nelze při podmíněném zastavení trestního stíhání pro trestný čin podle § 213 tr. zák. aplikovat ustanovení § 307 odst. 3 tr. ř. Povinnost uhradit dlužné výživné je možno uložit pouze v rámci přiměřených omezení ve zkušební době podle ustanovení § 307 odst. 4 tr. ř.

II. Ustanovení § 213 tr. zák. o trestném činu zanedbání povinné výživy chrání nárok na výživu, který vyplývá přímo ze zákona č. 94/1963, o rodině, ve znění pozdějších předpisů. Pachatel tímto trestným činem škodlivě zasahuje do práv a zájmů osoby, která má proti němu podle citovaného zákona na tuto výživu nárok; jde tu tedy o škodlivý zásah do práv a zájmů osoby, chráněných citovaným ustanovením trestního zákona. Tato osoba - dítě - je proto v trestním řízení poškozeným s právy uvedenými v ustanovení § 43 odst. 1 tr. ř. Pokud je dítě, které má nárok na výživu proti obviněnému při jeho postihu pro trestný čin podle § 213 tr. zák., nezletilé, vykonává tato práva poškozeného jeho zákonný zástupce ve smyslu ustanovení § 45 odst. 1 tr. ř.

Podle § 36 zákona o rodině rodiče zastupují dítě při právních úkonech, ke kterým není plně způsobilé (§ 8 a § 9 obč. zák.).¹

Žádný z rodičů však nemůže zastoupit dítě, jde-li o právní úkony, při nichž by mohlo dojít ke střetu zájmů mezi rodiči a dítětem nebo ke střetu zájmů dětí těchto rodičů (§ 37 odst. 1 zákona o rodině). Nemůže-li dítě zastoupit žádný z rodičů, ustanoví soud dítěti opatrovníka, který bude dítě v řízení nebo při určitém právním úkonu zastupovat. Tímto opatrovníkem zpravidla ustanoví orgán vykonávající sociálně-právní ochranu dětí (§ 37 odst. 2 citovaného zákona).

¹ Podle ustanovení § 34 zákona o rodině rodičovská zodpovědnost náleží oběma rodičům. Jestliže jeden z rodičů nežije, není znám nebo nemá způsobilost k právním úkonům v plném rozsahu, náleží rodičovská zodpovědnost druhému rodiči. Totéž platí, je-li jeden z rodičů rodičovské zodpovědnosti zbaven a nebo je-li výkon jeho rodičovské zodpovědnosti pozastaven. Soud může přiznat rodičovskou zodpovědnost ve vztahu k péči o dítě i nezletilému rodiči dítěte, který dosáhl věku šestnácti let, má-li potřebné předpoklady pro výkon práv a povinností z rodičovské zodpovědnosti vyplývajících.

Je nepochybné, že dítě může zastupovat každý z rodičů samostatně. Rovněž tak je dle současné praxe nesporné, že jeden z rodičů dítěte, jako jeho zákonný zástupce, může podat trestní oznámení na druhého rodiče, který neplní řádně vyživovací povinnost vůči dítěti. I při podání návrhu na výkon soudního rozhodnutí k vymáhání výživného nezletilého dítěte od rodiče může druhý z rodičů nezletilé dítě zastupovat a není třeba mu ustanovovat kolizního opatrovníka (viz rozhodnutí Nejvyššího soudu ČSR sp. zn. 1 Cz 28/73 – rozh. č. 63/1974 Sb. rozh. obč.).

Rovněž dosavadní soudní praxe nasvědčuje závěru, že v případě trestního stíhání jednoho z rodičů pro trestný čin podle § 213 trestního zákona může být druhý z rodičů zákonným zástupcem nezletilého dítěte v trestním řízení. V tomto směru je možno zmínit např. rozhodnutí Krajského soudu v Českých Budějovicích sp.zn. 3 To 108/96 (rozh. č. 37/1997 Sb. rozh. tr.) v trestní věci, ve které matka nezletilého poškozeného jako jeho zákonný zástupce podala stížnost proti usnesení, kterým bylo podle § 307 odst. 1 tr. ř. podmíněně zastaveno trestní stíhání obviněného pro trestný čin podle § 213 odst. 1 tr. zák. a soud nevyslovil žádnou námitku proti zákonnému zastoupení nezletilého dítěte jeho matkou.

Dále je možno též poukázat na rozhodnutí Nejvyššího soudu ČSR sp. zn. 7 Tz 30/89 (rozh. č. 50/1990 Sb. rozh. tr.) v trestní věci, v níž matka nezletilých dětí podala stížnost proti usnesení o zastavení trestního stíhání otce dětí pro trestný čin podle § 213 tr. zák. V odůvodnění tohoto rozhodnutí je konstatováno, že matka dětí jako jejich zákonná zástupkyně nebyla oprávněna podat proti usnesení podle § 172 tr. ř. stížnost, nikoliv však z toho důvodu, že by nemohla být jejich zákonnou zástupkyní, nýbrž proto, že se jedná o rozhodnutí, proti kterému poškozený vůbec není oprávněn stížnost podat, takže ji nemohou podat ani samy děti, které byly zanedbáním povinné výživy poškozeny ve smyslu § 43 odst. 1 tr. ř., ani matka dětí jako jejich zákonný zástupce (§ 45 odst. 1 tr. ř.).

Je tedy možno dovodit, že při trestním stíhání jednoho z rodičů pro trestný čin podle § 213 tr. zák. nedochází zpravidla v průběhu trestního řízení ke střetu (či hrozbě střetu) zájmů mezi druhým z rodičů a nezletilým dítětem (§ 37 odst. 1 zákona o rodině), nýbrž jde o střet zájmů mezi rodiči samotnými. Ustanovování kolizního opatrovníka nezletilému dítěti ve všech případech trestního stíhání jednoho z rodičů pro neplnění vyživovací povinnosti by nebylo proto na místě a takovýto postup by vyplýval z čistě formálního výkladu citovaného ustanovení zákona o rodině. Teprve v případě, pokud by skutečně reálně hrozilo nebo již došlo ke střetu zájmu mezi trestně stíhaným rodičem a dítětem, by bylo nezbytné postupovat podle § 37 odst. 2 zákona o rodině. Tak by tomu mohlo být např. tehdy, pokud by obviněný namítal, že dlužné výživné bylo uhrazeno, pak by nemohl dítě zastupovat žádný z rodičů a bylo by třeba nezletilému dítěti ustanovit kolizního opatrovníka. Dále v případě, pokud by okresní úřad, který by poskytoval výživné za povinného rodiče, podal trestní oznámení pro podezření z trestného činu podle § 213 tr. zák. a bylo by např. zjištěno, že se oba rodiče na neplnění vyživovací povinnosti dohodli, což by bylo samozřejmě v rozporu se zájmem nezletilého dítěte a ustanovení kolizního opatrovníka by bylo nezbytné.

Jsou-li dány podmínky pro postup podle § 45 odst. 2 tr. ř., státní zástupce postupuje podle citovaného ustanovení.

Pro úplnost je třeba konstatovat, že otázkami týkajícími se ustanovení opatrovníka podle § 45 odst. 2 trestního řádu se blíže zabývá výkladové stanovisko č. 9/2000 Sbírky výkladových stanovisek Nejvyššího státního zastupitelství.